

Arbeidstakere som går tjenestevei

Tjenesteyting og utstasjonerte arbeidstakere i et
utvidet EØS

Anne Mette Ødegård

Fafo Østforum 20. januar 2005

Om prosjektet

- Oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet
- Forholdet mellom fri flyt av arbeidskraft og fri flyt av tjenester: Oversikt og kunnskapsoppsummering – grunnlag for videre undersøkelser
- Kilder: Offentlige dokumenter, statistikk og informantintervjuer

Hovedspørsmål

- Hva er de viktigste problemområdene knyttet til tjenesteyting og utstasjonering?
- Hva er erfaringene med utstasjoneringsdirektivet? Hva betyr forslag til tjenestedirektiv?
- Hva sier foreliggende statistikk og forskning?
- Hva er situasjonen i bygge- og utleiebransjen i Norge?

Tjenester er viktig for økonomien

- Utgjør nær 70 prosent av sysselsetting og BNP i EU-landene
- 12 prosent av den grenseoverskridende handelen
- Et «egentlig indre marked for tjenester» kan øke sysselsettingen og redusere prisene. Øke handelen med mellom 15 og 35 prosent?
- Dette er bakgrunnen for forslag til nytt tjenestedirektiv

Arbeidstaker eller tjenesteyter ?

«Merkelappen» avgjør hvilket regelverk som gjelder:

- Individuelle arbeidstakere som har kommet til Norge og fått arbeid
- Utstasjonerte arbeidstakere på tjenesteoppdrag
- Selvstendig næringsdrivende

Individuelle arbeidstakere

- Har dominert debatten om arbeidsvandring
- Omfattet av overgangsordningene
- Om lag 25 000 arbeidstakere med såkalt EØS-tillatelse i 2004 – økning på 40 prosent fra året før

Å levere en tjeneste - mer enn å stille arbeidskraft til rådighet

- Ingen overgangsordning for tjenester
- Ingen klare juridiske grenser mellom tjenesteyter og arbeidstaker
- Ingen klare retningslinjer. Hvert enkelt tjenesteoppdrag må vurderes av myndighetene
- Mer lønnsomt med tjenesteytere. UDI merker økt etterspørsel

Når er en arbeidstaker utstasjonert?

Bedriften (arbeidsgiver) kan sende ut arbeidstakere:

1. for egen regning og risiko for å utføre et oppdrag
2. til virksomhet som inngår i konsernet
3. i egenskap av vikarbyrå

EUs utstasjoneringdirektiv

- Møtepunkt for to av EUs fire friheter – arbeidskraft og tjenester. Fri flyt kombinert med beskyttelse
- Direktiv vedtatt i 1996 etter flere års strid
- Hovedmål: Sikre utstasjonerte arbeidstakere samme grunnleggende lønns- og arbeidsvilkår som arbeidstakere i vertslandet.

Utstasjonerte arbeidstakere i Norge

- Kan oppholde seg i Norge i 3 måneder uten oppholdstillatelse. Ingen klare grenser for utstasjoneringens varighet
- Arbeidsvilkår regulert gjennom arbeidsmiljølovens kapittel XII B, Utsendte arbeidstakere
- Lønn: Allmenngjøring eller opprette kollektivavtale

Utstasjoneringdirektivet og forslag til tjensteddirektiv

- Forslag til tjensteddirektiv skapte stor debatt
- Vil forslaget svekke bestemmelsene i utstasjoneringdirektivet?
- Problematisk: Opprinnelseslandsprinsippet

Hvorfor er dette viktig?

- Tøffere internasjonal konkurranse krever lavere kostnader. Flagge ut eller hente inn billig arbeid
- EØS-utvidelsen har skapt større muligheter for å redusere kostnadene
- Nordisk Ministerråd: Systematisk utstasjonering vil ha størst effekt på arbeidsmarkedene i Norden

Hvordan er situasjonen i EU

- Generelt lite kunnskap om utstasjonerte arbeidstakere
- Rapport fra den europeiske bygningsarbeiderføderasjonen gir noe informasjon
- Byggebransjen: Stort behov for arbeidskraft og høy mobilitet. Konkurransen utsatt og avhengig av sesong/vær
- Økende grad av utstasjonering, særlig i byggebransjen

Europeiske erfaringer

- Ingen registreringsplikt. Mangler data om omfang
- Gråsoneproblematikk: Hvem er arbeidstaker og hvem er tjenesteyter?
- Trenger større åpenhet om lønns- og arbeidsvilkår
- Fagbevegelsen mer aktiv enn myndighetene i å avdekke situasjonen for utstasjonerte arbeidstakere

Hvordan er situasjonen i Norge?

- Norge er ikke omfattet av den europeiske undersøkelsen
- Finnes ingen egne undersøkelser her i landet
- Eneste registreringsplikt:
Sentralskattekontoret for utenlandssaker (SFU)

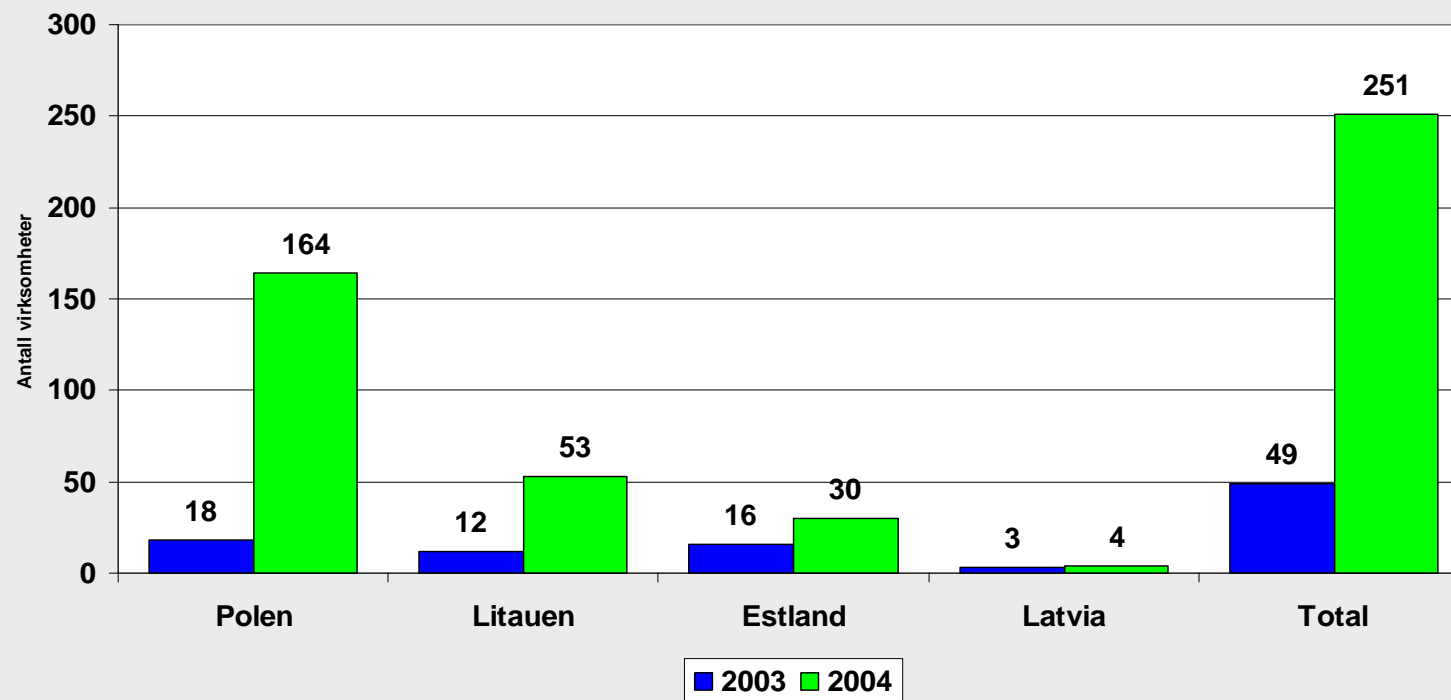
Utstasjonerte i Norge

- Fram til 1.10.04: **15 111** antatt utstasjonerte arbeidstakere (alle nasjonaliteter)
- Ingen registrert «flom» av nye arbeidstakere like etter EU-utvidelsen
- SFU frykter stor underrapportering

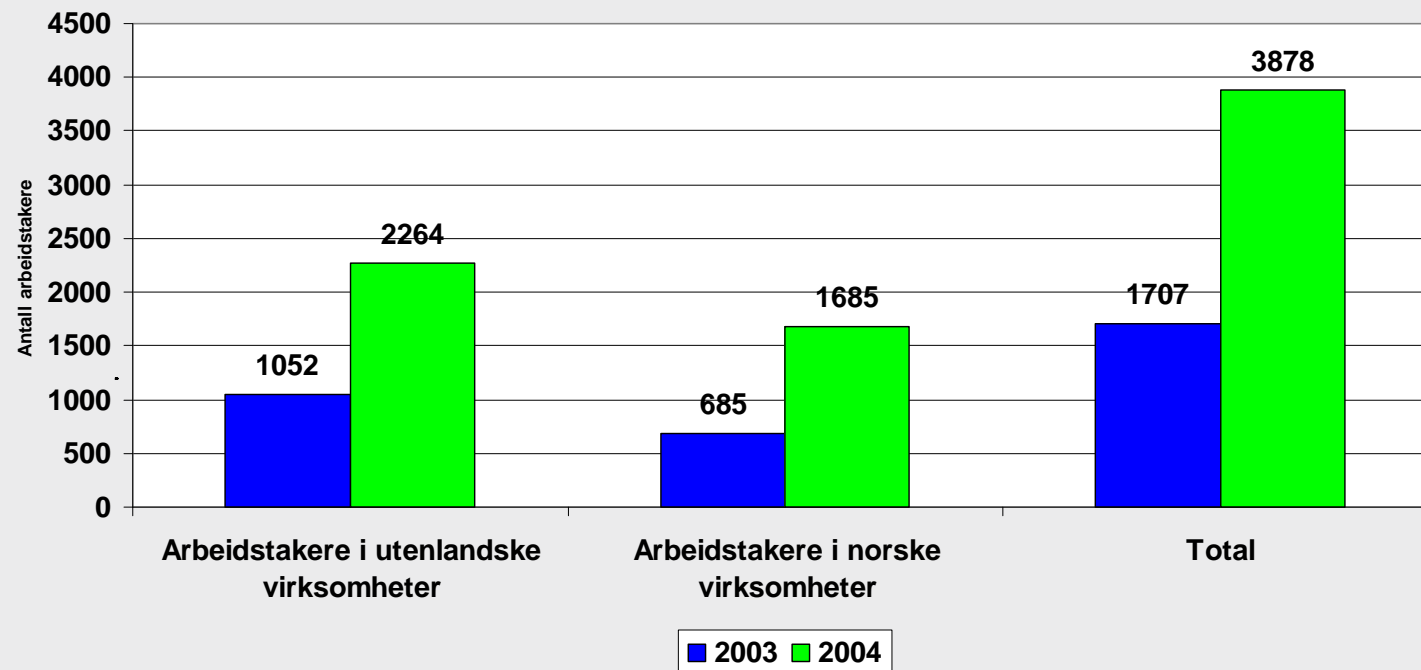
Virksomheter fra Polen og Baltikum med oppdrag i Norge 2003 og 2004

Kilde: Sentralskattekontoret for utenlandssaker

Arbeidstakere fra Polen og Baltikum på oppdrag i Norge 2003 og 2004

Kilde: Sentralskattekontoret for utenlandssaker

Byggebransjen: Hva sier bedriftene?

- Medlemsundersøkelse i Byggenæringens Landsforening (BNL) høsten 2004 om bruk av utenlandsk arbeidskraft
- Nesten halvparten av bedriftene opplever konkurranse fra utlandet
- 95 prosent er fornøyd med utenlandske underentreprenører
- 56 prosent av bedriftene tror at bruken av utenlandske entreprenører vil øke

Svak dokumentasjon om lønns- og arbeidsvilkår

- Vanskelig å få ut informasjon om lønns- og arbeidsvilkår for utstasjonerte arbeidstakere
- Få eksempler på sterke avvik, mange eksempler på avvik i forhold til overtid og andre godtgjørelser

Byggebransjen: Hva sier arbeidsgiverne?

- Arbeidsgiverne er delt i synet på allmenngjøring som redskap
- Noen frykter at konkurransen betyr kroken på døra for norske bedrifter
- Tjenestekonkurransen størst på privatmarkedet (hytter, garasjer, vedlikehold, oppussing)
- Små og mellomstore firmaer spesielt utsatt

Byggebransjen: Hva sier arbeidstakerne?

- «Ulovlige arbeidstakere er blitt lovlige.» Etablerte nettverk og timepris på 40-60 kroner
- Økende tendens til at regelverket for innleie overses
- Tillitsvalgte «orker ikke» å kjempe imot. Trues med anbudsutsetting
- Allmenngjøring: Tveegget sverd, men stadig flere sverger til denne løsningen
- Innsynsrett er avgjørende for fagbevegelsen

Alle etterlyser klarere regler og ansvarsforhold

- Felles for samtlige informanter: Regelverket er for vanskelig – «Du må jo være jurist for å skjønne noe av dette»
- Bedre registreringsordninger og én offentlig etat som håndterer tall og regelverk

Hva skjer i utleiebransjen?

- Lav etableringsterskel
- Definerer oppdrag som utleie og kan dermed slippe unna overgangsordningene
- Gråsoneproblematikken er spesielt aktuell i denne bransjen
- Oppblomstring av nye tjenesteformidlere

Flere måter å tilby utleid arbeidskraft på

1. Finne og velge folk til en norsk arbeidsgiver (formidling)
2. Ansette folk i et norsk bemanningsfirma og deretter leie ut til oppdragsgivere
3. Ansette folk i deres hjemland på lokale vilkår og deretter leie dem ut til tjenesteoppdrag i Norge

Hva karakteriserer utleiebransjen?

- Forbud mot utleie av arbeidskraft opphevet i 2000
- Bransjen domineres av tre store aktører: Manpower, Adecco og Proffice som til sammen har rundt 80 prosent av markedet.
- Bevisst holdning blant de store om å være en seriøs aktør i det norske arbeidsmarkedet

Hvordan forholder bransjen seg?

- Adecco er den eneste som bevisst har satset på å rekruttere arbeidstakere fra øst – i hovedsak polske arbeidstakere
- «Vente og se» - holdning når det gjelder å formidle arbeidskraft som tjenesteyting
- Andre deler av bransjen er ikke like opptatt av et godt «image»

Enkelt og billig - noen eksempler

- OnOff leier ut litauiske vikarer til en fiskebedrift på Sotra. Litauisk lønnsavtale
- Polske bygningsarbeidere leies ut for 150 kroner timen i Arendal-distriktet
- ProffJOBB formidler håndverkere på Internett – 50 prosent billigere enn norsk markedspris

Tjenesteformidling – en ny vekstbransje?

- Vekst i antall tjenesteformidlingsbyråer – norske oppdragsgivere og utenlandske firmaer
- Polske håndverkere: 50-60 kroner i timen.
Totalpris til kunde: Ca 150 kroner i timen.
- Våre informanter melder om stor etterspørsel

Hovedkonklusjoner:

- Mye tyder på økt trafikk på tjenesteveien
- Vanskelig og uoversiktlig regelverk for arbeids- og tjenestevandringen
- Svært mangelfull registrering
(i likhet med store deler av EØS-området)

Norge i en sårbar posisjon?

- Norge kan være i en spesielt sårbar posisjon: Relativt lav tariffavtaledekning og liten erfaring med allmenngjøring av tariffavtaler
- Det kan reises spørsmål ved hvor effektiv Lov om allmenngjøring er som virkemiddel mot sosial dumping